

Ljubo Krmeč
Patria nostra

Nakladnik:
Matica hrvatska Stolac

Za nakladnika:
dr. Mladen Bošković

Urednik:
dr. Mladen Bošković

Recenzenti:
dr. sc. Marina Kljajo-Radić; dr.sc. Tina Laco; dr. sc. Zdravko Kordić;
dr. sc. Domagoj Vidović; Mato Nedić, prof.; Božica Zoko, književnica;
Boris Njavro, književnik i Tomislav Žigmanov, književnik

Lektor:
Marijana Krmek, prof.

Naslovnica:
Graditeljske etape gradnje
katedrale sv. Tripuna u Kotoru

Ilustracije i portret:
ak. sl. Ernesto Markota

Tisak:
Print team, Mostar

ISBN 978-9926-8946-0-3
CIP zapis dostupan u COBISS sistemu
Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH
pod ID brojem 62344966

Ljubo Krmek

Patria nostra

Stolac, 2024.

„Slobodan sam, a po uvjerenju kršćanin!”
(Sveti Tripun, Lampsak, 232. – Niceja, 250.)

I.

Zalet u zaljev u povijest
U nepresahnuti život
Koji ne utrne zbog svoje žilavosti

Morska je izložba
Mira i nemira
U galeriji Svemira

Slike je uramila ledena trava
I sve što očita ledena zjena
To je od nekoć

Uspomena

II.

Pozvao me je Plač
Pun tihanih napjeva
Ispod namreškane plaveti

Ispod morske kore ispod vode mole
Mole gorku muku i evo
Vuku li me vuku u morski dušnik

Iz očiju nestaje zemlja
Uzmiješali se nebo
I morska pučina

Svaka skuža ima muža

III.

Hudoba me
U svoju mrežu zapliće
Opkoljava me ostima

Hoću li uspjeti isplivati
Jesam li vrijedan ići naprijed
Kad se već ne mogu vratiti

Hoće li me toliki svetci
Doprati žuđenoj obali
Vodovrtež me koči

U strahu su velike oči

IV.

More se bijaše uzbunilo
Proždrit hotijaše
Neznabošce i prokletce

Smrtno skučeni
Braća Mortešići
Izribariše sliku Božje Matere

Prehrabreni Peraštani
Dobiše slavu i ugled
Lučonoša od škrpjela

Gospe od Škrpjela

V.

Kad stanem na svoju zemlju
U središtu sam svijeta
Zgrčenim prstima zgrabim pregršt

Pa ju osušnu
Prašinstu raskrivenu
Propuštam između prstiju

I pitam se jesam li ja u zemlji
Ili je zemlja u meni
Jer sve što uistinu posjedujem

Šaka je zemlje

VI.

Između pete strane svijeta
I devetog čuda na istoku
Isprepliće se vidljivo s nevidljivim

Oči više plaču nego li se smiju
Glas više pita nego li daje
Zagonetke se same odgonetaju

Na smežuranoj staračkoj morskoj koži
Udomaćile se neuhranjene stjenice
Morskim strujama gmižu gladne gusjenice

Sadašnjost nema budućnost

VII.

Okrunjena obala raščinjena
Samotuju zatočeni svetc
Utrnuli zvonici stan su ptici grabljivici

Stopljen s korakom prošlika
Zaboravih sebe
Zgubih se krišom

Bolnu tišinu uličice
Remeti pijano ojkanje
Iz dobrotske lučice

Čipke se bršljanski kolopletu u meni

VIII.

Prošlost je mrtva ćutim u zraku
Opatinjena vlastita baština
Odlascima otekla i podbula

Porugljiv smijeh stoljetnog sna
Nestrpljive rđe
Ište tuđe tuđe tuđe

Iscrvotočen brod života
Razdrobljen izmravljen
Nepopisan neumuzejen

Začuđen zapleten zapaučen

IX.

Proširena okanca
Pokidanih mreža
Prokinuše ih nemani

Oćutivši mirisnu ješku
Gdi nikad ne plivahu
Pojaviše se morski psi

A kad nosnice zabride solju
Kad okuse krv
Žeđ ne prestaje

I pun mjesec žuti svadljivošću

X.

U budnostaju na pristaništu
Ugriz proljetnog sunca
Pričavli me u zavjetrini

Čekah izgubljen brod
Nepomirljiv Prazavičajac
S okrutnom stvarnošću

Praznim morskim obzorom
Križare samo
Ptice primorkinje

Nije uplovljavao

XI.

Čitao sam pjesnika

Čija su slova od mora
Slova od istine
Čija nesreća bi neizbježna

Bio je dijete žala
Imao je obitelj i Domovinu
Sve dok ne zajeseni

Stih o *Onoj koja bdije*
I danas vatri njegovo slovo
Očinjeg mi Vida

XII.

U hladu sam svoje sjenke

Gasnulim zviježdem
Viju vukovi pustoši
Mrtvi kraljuje mir

Zaljev hrvatskih svetaca
Ponizan pobožan krotak
Blagoslivlja pohodnike

U očenaše urastaju tmine
Nije lako živjeti
U sjenci tuđe radosti

XIII.

Viđeno pomiješano s izgadnjelim
Hvata se za kormilo
Nakostriješene stvarnosti

Krš i golovijet u vodi diše
Puno je ovdje znoja
U oteščalim kapima kiše

Kulturni ožiljak stiješnjen
Pod gorštačkom petom
Obezglasovljeni titraju nadom

Gađanja kokota rasprele mačke

XIV.

Iz koncerta ljudskih glasova
Osluškujem one
Kojih zapravo i nema

Osjećam kako mi se
Obrazi razigravaju
Na gumnu sušutnika

Tko izmisli buđenje iz sna
Vrišti pjesma upitnica
Srca ognjem gore

More tuđih lica lica lica

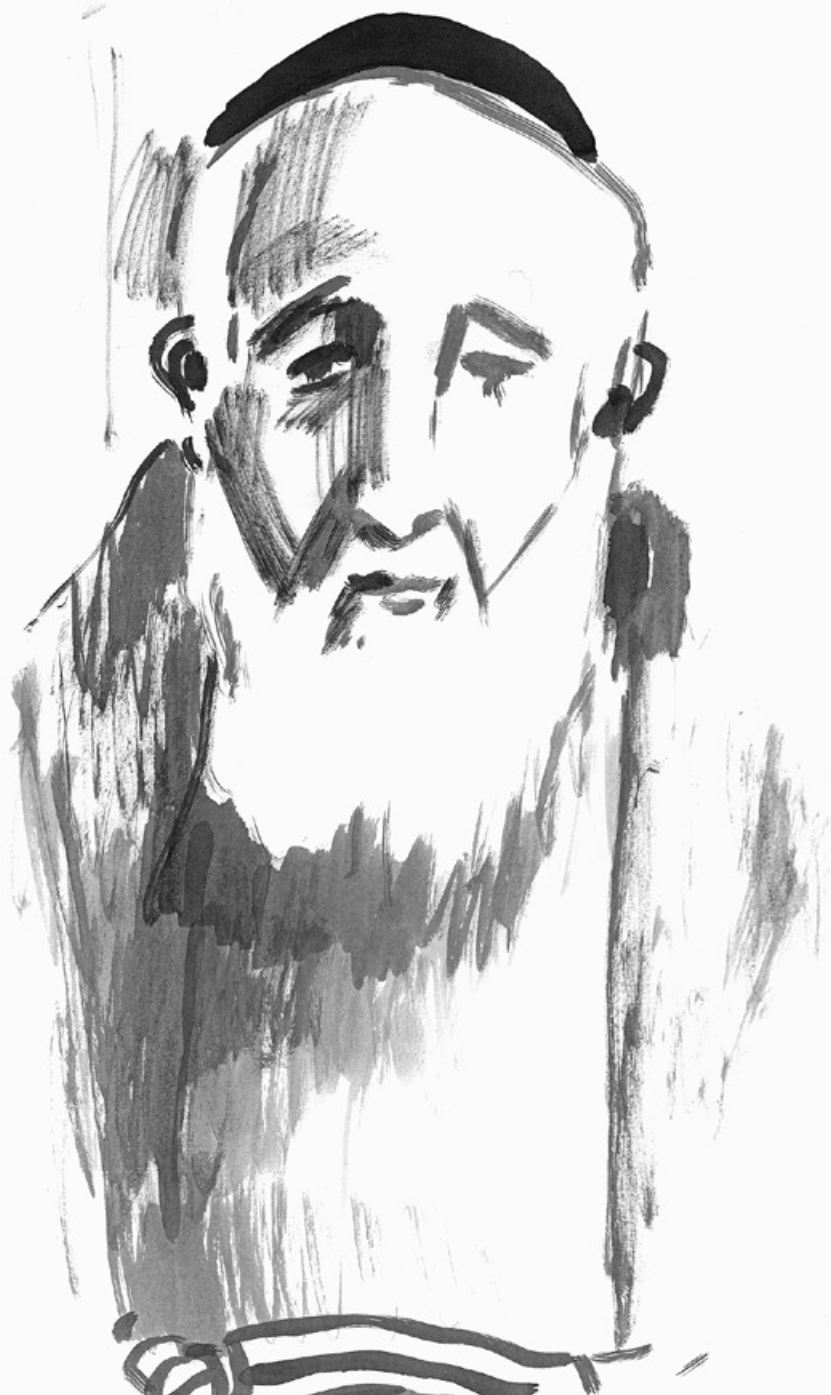
XV.

Niz okamenjene strmine lišaje
Mukle i teške slutnje
Zavjetnih bosih koraka

Po tko zna koji put
Zazivati je nebesku zaštitnicu
Za izbavljenje iz zlovremena

U koje smo
Bez svog pristanka bačeni
Sudbina hrvatske Atlantide

Sliježu se stoljeća u tvrdoću

XVI.

Jezik vjetrova raste u pjev

Bešumno razlijeva i nadgrljava
Zaravnjenom morskom plaveti
Zvukovnicu raspamećenih zvona

Marijina svetišta svjetlucaju
U proziru Bokežkog mora
Draškaju vrijeme ovjenčano slavom

Migoljih zidinama žudeći očiti
Jarbol izbrazdan vjetrima
Oplovljen svim morima

XVII.

Vremena radovanja smijeniše nadanja

Što dublje zagazih
Više se šilje čuvstva
Provučena kroz ključanice

Lagano struje vremena
Kroz pukotine zakračunatih vrata
Ljudskih tragova i opraznijelih kuća

Dok se združujemo i doziđavamo
Pospanska obamrlost obgrljava
Trepavice bokokotorske žale

XVIII.

Ima nečega što izjeda
Nazubanu mornarsku kapu
Ćutim u rebrima najstarije mornarice

*U Boku možeš kad hoćeš
A iz Boke kad te pusti ljepota
Ljuštim staru žilu*

Kolaju međusvjetovi
Umrlih i živih
Uzajamno prožeti Tripundanom

Slavom i mog plemena u drijenskoj izdvojenosti

XIX.

Ode čovjek tako daleko

U daljine do kojih ne vjerovaše
Da bi mogao stići
A s mjesta se ne pomjeri

Cijeli život sjedi tu
Na istom kamenu
Suočen sa svojom samoćom

Zaćuh riječi prolaznice
Iz srušene kamene podzide
Uskovitlane mojim zadubljenjem

XX.

Zaljev (ne)živi svojim životom

Ne vodi računa o slučajniku
Čiji pogled burdiža razderanim jedrima
Peraškim kontima bokokotorskih kapetana

S jedra na jedro žuk prenosi muku
Razodjevene kamenice kunjke lusture
Dođe vrijeme nemaš komu dati ruku

Sve više noć pokopava dan
Gorčina i zebnja viju k'o vuci
Povijena pleća pojedose prezimena

XXI.

Ispod crkava nadglednica
Ugledah sebe
Duboko pod sobom

Promatram očnim pipalima
Požutjelu staru listinu
Rasvit imena sv. Jurja

Pomračje pokriva benediktinsku opatiju
Opata Ivana i blagoslovljenu vodu
Kotorane i Peraštane u gveru

Dok vrijeme lagano jede istinu

XXII.

Čemu slova i koga briga
Vičem a ne čujem svoj glas
Đe su se bantili stoput beškotani

Tišina kao vjerna sjena
Sjenči okoruknu povezaču sna
Gubim se u borovim iglicama

Nestajem u peludnoj ljupkosti prirode
Samo čuj kucukanja bila sljepoočnica
Budnica je za izvanskoće

Zavlačim se dublje u krhki oklop samoće

XXIII.

Sve se kreće a sve stoji

Kamene se vrućine
Ježurna studen
Steže srčane klijetke

Vrijeme zapetih hrvatolovki
Nakanilo potisnuti ime
Zanijekati spokoj saloča i palaca

Iz svake uvale bandižane sjene
U tragovima zaostalih koraka
Novo se liježe pleme

XXIV.

Okrenem li lice moru slutim beskraj
Progovorim li dohodi odgovor nedrag
Zamislim li bokeška bića proždire samoća

Unižen kročim ulicama punim mačje dlake
Čuteći kampanele i poziv na svečanost
Na gumnu svetaca rasplesale se utihe

Razabirem iz proje ljude bez tragova
Njuše ljude kao rijetke životinje
Prisniva mi se procesija i izgovorene molitve

Što čovjek sije to će i žeti

XXV.

Iz ostaklina izloga
Ceri se napetost
Nategnutog zaljevskog lûka

Trpnjom stoljetnog nemira
Zahodočastiše bespovratnici
Sve buja a sve kopni

Mozak nikako samljeti
Prazninu u punoći
Sijevaju staklaste mačje oči

Na tržištu najgore prolaze portreti

XXVI.

Odhrvavam se nepoznatim moćima

U vratnim staklima
Uz moj lik
Krupinjaju sjene

Kola misterioznost
Natiskuju se duhovi domovinci
Izglavljujem korake pleterom oivičene

Život iza života
Danjiva i noćiva
U prepletanju psalma i molitve

XXVII.

Nakon prolaznosti
Duše hode svojim posjedima
Čuvajući sebe u obiteljskim albumima

Oni nam trebaju – živima
Da s nama razgovaraju
Da kuće ne plaču

Mi slavimo njihovo uskrснуće
Oslušujemo njihov pjev
Ne bi li i sebe jednoć posvemirili

Ponad nemirnog mora

XXVIII.

U cvjetu hladnoće začuđeničke oči
Pretrpane zavjetnim darovima
Sjetno se smiješe

Krist gostoprimac bjeliča
Iz kamenih udubina
Samotno osamljen

Pokornički život zazidane djevice
Ispleten u dobrotskoj čipki
U slavu opatici – Madre Badeša

Christianus Ego Sum

XXIX.

Kako stajati nego ponizno
Pred ikonom Božje Matere
Koja otključava svaki bubanj tijela

Pustio sam lenger
Stojim u tišini
Jesam li došao stajati kasno

Još pokoji kamen boluje
U prisojini uznemirena pejzaža
Ispod zlatnog podsunčanog oblaka

Možda još i nije sve dokrajčeno

XXX.

Presit sam bola
I moja duša gola
Jede mi slova

Pretopljen crnilom
Opjesmih što ne mislih
Mislih što ne opjesmih

Moje slovo nije sjev
S grota okolnih uzvisina
Suzno je hrana gromovima

Ako ga se odrekнем ni ja ne postojim

XXXI.

U istočnom vrtu raskoš i pomrčina
Žali u suzviježđu
Ogledaju svoju osamu

Unoćeni krajolici
Zasjeli za bezvremenski
Stol izgnanstva

Tko će bdjeti istočnom zorom
Krilariti životnostnim pređama
Da rođene svoje pohodimo

Ili će se suziti svemir

XXXII.

Atlantidski potopljena prošlost
Runi se žižak svjetla
Sa žilavog branika Croatia Rubea

Utrnutost (ne)uspjela
Na mrtvoj straži
Sveti Juraj i Gospa od Škrpjela

Ako ne čuvaš ono što imaš
Nikad ne ćeš imati
Ono što nemaš

Galija se kreće a iz porta ne će

XXXIII.

Htio bih otići nečujno
Ostaviti sve kako nađoh
Zaustavljeno

Kad se opet vratim
Da na zidu zavjetne crkvice
Osjetim titraj izmoljene molitve

Nipošto otvorena vrata
I čuj nepoznatih glasova
Koji ne mole što vole

A gorko more triput sole

recenzije

Poemična domovinska molitva

Hrvatski književnik Ljubo Krmeč, čiji je stvaralački opus markiran istinskim domoljubljem, a ispisan jedinstvenom jezičnom tvorbom starohrvatskoga i standardnoga jezika s primjesama neologizama, iznova fascinira čitatelje novom knjigom, poemom *Patria nostra* u formi književne mape. Poemična kompozicija na inventivan način s povijesnim reminiscencijama na Bokokotorski zaljev intonira bol, žal, ali i divljenje koje kroz mentalnu obuzetost korelira sa zbiljskim propadanjem vlastitoga naroda u iseljeničkome zbjegu i ostajućoj nemoći i siromaštvu. Strukturalno je ta poema fundirana na egzodusu Hrvata iz Boke kotorske te njihovoj velebnoj pomorskoj povijesti, duhovnoj i svekulturalnoj baštini.

U poveznici prošlosti i sadašnjosti autor korespondira s čitateljem u konotaciji vrijednosnih kulturno-povijesnih zdanja iznjedrenih iz kreativnoga duha hrvatskoga čovjeka te zamkama koje nas potiru i progone ostavljajući samo prazne građevine. Izvirući iz prošlosti, svi ti nijemi čuvari kao da moleći vapiju nebu: *Patria nostra! Patria nostra!*

Poema je komponirana kroz 33 pjesme koje variraju u trostrukim tercinama s monostihovima na kraju ili početku pjesama. Monostihovi su refleksivni stimuli tematske motivacije ili esklamatorna, epigrafska, poslovična poantiranost idejne protege. Nad tim monostihovima čitatelj biva emotivno i misaono zaustavljen u spoznajnoj snazi i istini njezina poetskog izriječka. Ti stihovi izreke okamine su i mogu se povezati u jednu novu poetsku tvorbu koja je slika našega zbiljskog lutanja i zavedenosti materijalnim kroz prihvaćanje bliješćih novotarija u čijoj je ambalaži arsen transhumanizma koji nas vodi na slijepe puteve zalaza i nestajanja:

*Uspomena
Svaka skuža ima muža
U strahu su velike oči
Šaka je zemlje
Sadašnjost nema budućnost*

Cijela poema, intonirana u svome stilističkom jezičnom izričaju, obilježena je aliteracijama, i to onih glasova koji u svojoj zvučnoj frekvenciji imaju zapreku prolaska zračne struje – šumnika *p, s, š, t, ć i č*, koju Ljubo tendenciozno iskorištava (*Slijezu se stoljeća u tvrdoću*), kao i onaj njihov simbolični vizualni obris koji priziva pokret, život, šum, krš, sreću, uz kombinatoriku eufoničnih asonanci koje se slijevaju u *nepresahnuti život / koji neutrnu zbog svoje žilavosti*. Ljubin jezik nastavlja nas bogatiti neologizmima: *vodovrtež, neumuzejen, nadglednica, golovijet* prezentno naglašavajući nesagledive mogućnosti hrvatskoga jezika kao vlastiti napor o potrebi njegova bogaćenja.

Nemila povijest bokokotorskih Hrvata ekspresivna je bolna istina što alegorično predstavlja trenutačni društveni progon i egzodus Hrvata. Konotativni stihovi utemeljeni na impozantnoj kulturološkoj baštini Bokelja i Kotorana opreka je praznim domovima i onima prije i ovim sadašnjim uspoređujući ih s nestankom Atlantide i potopom Titanika. U toj je pustoši i Krist „samotno usamljen“, tautološki bolno aludirajući na Njegovu bdijenje u praznoj crkvi bez Bokelja.

Otvorena je pjesnikova bol i gorka slutnja, gubi polet i vjeru u snagu Riječi. Osjeća se tiha rezignacija, ali i teško iznuđen napor duha da se prevlada teški trenutak: *truni se žižak svjetla*. Svjestan je svoje vokacije i straha da ne zaluta u sebi samom:

*Presit sam bola
I moja duša gola
Jede mi slova
(...)
Moje slovo nije sijev
S grota okolnih uzvisina
Suzno je – hrana gromovima*

*Ako ga se odreknem ni ja ne postojim
(XXX.)*

Ovi stihovi zorno ilustriraju pjesnikovu duhovnu i emotivnu dihotomiju u kontekstu poetskoga branika domovine i njezina zbiljskog nemilosrdnog potiranja, kroz unutarnju katarzičnu borbu etička i domoljubna snaga imaju primat kroz Riječ, jer autor zna da bez nje gubi i sebe samoga.

Poema *Patria nostra* realizirana je kao književna mapa u kojoj autorova svijest žeda za drukčijim jezikom kroz intermedijalno stanje, ovdje konkretno slikovnim deskriptivskim tematizacijama čiji su začetnici u hrvatskoj književnosti krajem 30-ih i početkom 40-ih godina XX. stoljeća Radovan Ivšić, Boro Pavlović te Kruno Quien, a njihovi su nastavljači brojna istaknuta imena modernoga hrvatskog pjesništva poput Ivana Slamniga, Tončija Petrasova Marovića, Josipa Stošića, Borbeno Vladovića te Luke Paljetka i mnogih drugih. Tu povezanost Ljubo implementira na kolorističkome slikarskom arbitru ak. sl. Ernesta Markote te sinkretizmom umjetnosti poetsko-slikarska riječ intenzivira afektivnost doživljaja poetskoga iskaza, zapravo poetski glas se vizualizira – konkretizirajući slikom sve sakralno, povijesno i prirodno blago, baštinu Bokelja. Izrađena seriografskom slikarskom tehnikom (svilotiskom) ova mapa izvornim stilizacijama oblikuje nanovo Ljubin poetski glas i vapi molitvu zagovora za spasom.

*Kada se opet vratim
Da na zidu zavjetne crkvice
Osjetim titraj izmoljene molitve
(XXXIII.)*

Egzaltirana književna tvorba, poemična domovinska molitva, rukopis je čvrste i vjerne ruke što u neraskidivome stisku s Riječi priječi da autor ne razriječi svoje oči koje vide, kao i Viktor Vida, Onu koja bdije, koja je naš plašt, čuvarica, zago-vornica, sva u srebru, smjela, **Gospa od Škrpjela.**

Poetska krma Krmeka u Kotorskom zaljevu ukotvljena motri na sadržaje te naše Zemlje

Oči gledaju sve, no vide samo ono što hoće... Izbor je (u) gledanog uvijek u vidu, a ne u glêdu! Izborom viđenoga, pak, ravnaju želje i interesi, koje usmjeravaju i vode vrednote i motivi. Slično vrijedi i za ishode poetskoga patosa! Čuti se pasivno gotovo sve, ali raspoloživost za pjesmu mora biti potaknuta sadržajem/ima. Bilo unutarnjim, bilo vanjskim. Riječi, naime, stihovane skončati u ljudi znaju samo i jedino ukoliko tematski zdrobe mirovanje te i takve ćutnje onim motivskim, koje pogađa i razumijeva se kao prevrijedno ili prevažno lirskom subjektu. Usadržanja su, duga i bogata povijest poezije bilježi, veoma različita – od onih krajoličko-prostornih, preko vremenitih fenomena i onih vezanih uz vrijeme, pa do onih koji se tiču brojnih egzistencijalija života u pojedincu ili u zbirovima s drugima, koji ih onda začudno znaju i objedinjavati kroz risanje radnjama i drugih vrsta u međusobnim odnošajima u ljudi.

Ovakva je arhe-zgoda nanovo, a pjesnički velebno, očitovana i u glasovitoga nam poetskog plovca i znanog krmara riječi – Ljube Krmeka! Ovoga puta raskošni pjev mu je bio pogođen sadržajima i povijesnim nanosima *zaljeva hrvatskih svetaca*, prostorom inače za hrvatsko pjesništvo poslovično dalekim, no ipak vlastitim – *Patria nostra* (istina, sada već zbog nebriga *odlascima otekla i podbula* pomalo!), a što znači onda tematski i posve raritetnim. No ova je vrsno takoimena poema, gotovo bismo rekli gromovito i poetski preuvjerljivo, ali tek djelomice, nadomjestila spomenute praznine ne samo suvremenoga hrvatskog pjesništva...

A *pozvao ga je Plač!* I *zaletom* je krma Krmekova pjesničkog ganuća (p)o(d)vela do mora sred, (ne)mir(ov)ima svladanoga,

Kotorskoga zaljeva (*ugriz proljetnog sunca / pričavli me u zavjetrini!*), usidrivši rječitu brodicu njegovih ćutnji i promišljaja kraj otočića *Gospe od Škrpjela*, pokraj njezinih lučonoša – Perasta i Dobrote, *ponad nemirnog mora*, u svom *krhkom oklopu samoće*, da motri nad cijelim tim svijetom, svijetom *koji*, premda *prošlost je mrtva* veli gorko ali istinito pjesnik, *ne utru nu zbog svoje žilavosti (puno je ovdje znoja, ustvrdit će osorno, koje onda propastima ne da života!)*, svijeta svetih Tripuna i Jurja, svijeta gdje *jezik vjetrova raste u pjev* znade često, svijeta u kojem *gospodari tišina kao vjerna sjena!*, svijeta... Riječju, usidren u svijetu svega i svačega u moru bogatstava Boke nam Kotorske! Tomu je tako stoga što je ono vlastito kamen zaglavni svemu u čovjeka za sve – *kad stanem na svoju zemlju / u središtu sam svijeta!*

Jesam li vrijedan ići naprijed, pita se nakon takvog uvida uistinu filozofijski sidrom riječi privezan u Boki pjesnički krmar Krmek, *kad se već ne mogu vratiti?* Ali, kamo se vraćati? Zašto i čemu? Jer, najprije i u cijelosti valja poradi obogaćenja i smiraja si duha, *suočen sa svojom samoćom*, tankoćutno sažeti riječima i *okrunjenu obalu* i osluhnuti što to točno *samotuju zatočeni svetc*i, što čine oni *kojih zapravo i nema*, zbori li se i piše o *Onoj koja bdije* navijeke, kako to *sliježu se stoljeća u tvrdoću* i kako *Marijina svetišta svjetlucaju / u proziru Bokežkog mora*, kakva je ovdje *mrtva straža*, straža mrtva onkraj *stola izgnanstva* i zašto *nije lako živjeti / u sjenci tuđe radosti* i zašto u *Očenaše urastaju tmine* i zašto *zaljev (ne)živi svojim životom*,... pita se u nemirima ćutnji naš poeta i krmar među znakovima, Krmek, poradi sljedeće temeljne nakane ili bolje rečeno za život odlučnoga vapaja – *ne bi li i sebe jednoć posvemirili!* Posvemiriti se života je cilj, uz poticajni i svemudri obrazloženi zaključak: *ako ne čuvaš ono što imaš / nikad ne ćeš imati / ono što nemaš.*

Pita se i tako tragajući nalazi ni manje ni više nego 33 apsolutno primjerena, a poetski uzor-kristalna odgovora krmar riječi i pjesnik Krmek, posve zarobljen Bokom, tom *hrvatskom*

Atlantidom, kao da nam je Ljubo *ispletan u dobrotskoj čipki*, i to danas a tako, u vrijeme kad *nemaš komu dati ruku i dok vrijeme lagano jede istinu!* Pita se duboko i iskreno pjesnik naš, *presit bola*, Ljubo u toj Boki danas – *jesam li došao stajati kasno?* Jer vrijeme sadašnje vrijeme je i *zapetih hrvatolovki*, identitetskoi-menske grabeži i svakovrsnih svojatanja i otimanja ljepota koje se iz Krmekove barke gledalo: *ceri se napetost / nategnutog zaljevskog luka – nakanilo potisnuti ime...*

Može li se sve to ljudi nedostojno ljudski zaustaviti?! Spriječiti nekako? Onemogućiti kakogod?... Naravno da može! I mora!! Jer i na pjesnicima je pruži(a)ti takvom čemu, viševrsno i mnogostruko negativnom, stalni i čvrsti otpor. Krmek to čini ospokojavajućim riječima usprkos što je *pretopljen crnilom / opjesmih što ne mislih / mislih što ne opjesmih*. Pjesmama postameniti istine krasota Boke kotorske! I u svojemu je naumu uspio – ukazima na ljepote i ugroze, ne dati neistinama života! Jer, *Patria nostra* takvo što koliko zaslužuje, toliko i zahtijeva!

Uz poemu Ljube Krmeka – *Patria nostra*

Bilo je sunčano vrijeme u prozirni plavičasti sumrak; ne-
vremenito vrijeme shvaćeno u smislu „ničega“ - rastvarajućega
smisla; to vrijeme se kroza ništavilo stalno us/postavlja - ne-
staje i pojavljuje se kao moć o kojoj reflektiramo. Vrijeme kao
način mišljenja i promišljanja - je li vrijeme prošlost, bliskost
kamenih sarkofaga, stećaka - možemo li metodički razmišljati
o tom vremenu koje je konac materijalnosti - niti smrtno, niti
besmrtno - s onu stranu „dobra i zla“ - vrijeme je „kamenolom“
i uspostavlja se u velebnim božanskim vitrinama... „Ako je vri-
jeme vječno prisutno - onda je ono neiskupivo“, reče T. S. Eliot.

Ljubo Krmek o lomom kamena kroza povijest; kroz „bašči-
nu“ piše - pjesmu! „Kamen lomim“ - (navodim cijelu pjesmu):

KAMEN LOMIM

*Pa vas molim
Da vas molim
Glasom golim
Jer vas volim*

*Ne budite moje snove
Moje čarke
Moje gatke
Moje varke*

*Ne dirajte moju šutnju
Moju ljutnju
I pomutnju*

*Sve radosti
I gadosti
Slova slave
I nijemosti
Slova gorka
Bez milosti*

*Pa vas molim
Da vas molim
Da vas slovim
Glasom golim
Jer vas volim*

(*Hrvatosauri*, 2020.)

U ovoj pjesmi se duboko zrcali duh Maka Dizdara - i da nema potpisa mislili bismo da je Riječ Dizdareva! Ali polako, naći ćemo referentne vrijednosti spajanja dana i noći; svjetla i mraka - temeljno iskustvo će proučiti i priučiti o spajanju „naizgled“ nespojivoga! Ne vidim nikakvu „leksičku nesigurnost“ u „Hrvatosaurima“ - vidim stisak i vrisak u klesanju riječi da bi se ona umetnula u kamenu liticu stiha, konačno i u pjesme. Vidim mučenje s riječima kroz pokušaj stvaranja nove lingvistike - kažem nove - iz fosila „kamenopisa“ tisućljetne, srednjovječne srednjovjekovne gramatikalno - stihovne stegovne ledenice. Ovdje sveza može opstajati kao sveza označenoga u značenjskoj simbolici i semiotici riječi. Nekako tako se i Petar Gudelj muči sa zidanjem riječi i slaganjem kamena riječi u gomilu koja postaje smislovita pjesma. Ne vidim u knjizi *Hrvatosauri* uopće svezu s Márquezovim „Stotinu godina samoće“ - i uopće - osobno sam izopćen iz takove literature, od Márqueza sam čitao ulomke za gimnazijsku lektiru.

Krmek je poseban i svjestan je svoje posebnosti, svjesno gradi narativ pjesme na antipjesničkim naslovima - moglo bi se reći - težnja za izvornošću; za pradavnom obnovljenom i obo-

gotvorenom povijesnom matricom. Navest ću nekoliko naslova Krmekovih djela: "Ibalo balo", „Drijen“, „Grudina“, „Morine, priče iz Humine“.....

Evo nam vraćanja u skućeno prostranstvo vreline sredoze-mlja; evo nam Martićeve „Humske zemlje“ - samotranscendira-juće erotske moći u „Koru djevojaka“ – evo nam polaska i pro-laska kroz neretvansko područje; kontrolirano obitavalište kao što su to dječja obitavališta! Gdje putujemo kako bismo se vra-tili u djetinjstvo, u pradjetinjstvo naših majki, naših predaka?

Naravno da pjesništvo nudi pjesničku zbilju - a što je to: duša, duh, tijelo ili sve to skupa kao škrgut stiha prošlosti; sa-dašnjosti i budućnosti!? Ima li uopće takova vremena ...

Hrvatosauri, velike li mudroslovne zbilje i njezina znakovi-ta naslova - zamislimo: DINOSAURE - odveć davno izumrle životinje. Tu „davnost“ mi danas muzealno reaktiviziramo - o kakovim „epitetima i subjektima je riječ“??? Znanost dokazuje zbiljnost dinosaura - i dijeli ih na dvije vrste – i biljoždere i mesoždere - dokaz da su bili kanibali (dio tih dinosaura)! Da! Što su onda *Hrvatosauri* - nakon milijuna godina su sljednici dinosaura (i ne samo *Hrvatosauri*; ima i mnogih drugih) - nas zanima što pjesnik najizravnije smatra Hrvatosaurima - ne plašimo se izravno „pogoditi“ misao pjesnika; *Hrvatosauri* su i biljožderi i mesožderi; jedino su kanibali na drugi način - ak-cidentalno po strukturi uma, ali i Logosa i većinom su drukčiji od drugih; zar nam 21. stoljeće to ne potvrđuje!? Potvrđuje i te kako! Nadalje mislim da pjesma svojom obujmošću, raspro-stranjenošću ovladava jezikom pjesnika - poglavito njegovom metonimijom i metaforom, koja nije ista u lingvističkom po-gledu pa ni opsegu. Može li se govoriti o stilistici kad „jutarnji pjetlozov najavi joj dolazak“? (Krmek) Kolanjem krvi sve do bola. „Banalna svakodnevica“ - u hrvatskom jeziku postoji banalna svakodnevica - tko to ne zna nek makne pero od sebe! Filozofija pjesništva je utkana u sveudilj razdor koji pjesništvu doprinosi silabizaciji oba elementa: pjesništva i filozofije. Bitak

je svagda na putu otkrivanja - tako se bitak „hrani“ kroza prostor i vrijeme; kroza skućenost: bez prostor - vremenite sfere. To se očituje u najnovijem rukopisu „Patria nostra.“

Heidegger će reći: „Kako se god biće izlaže, da bi kao duh u smislu spiritualizma, ili kao sila i tvar u smislu materijalizma, je li kao bivanje i život ili kao predodžba, je li kao supstancija, je li kao subjekt ili kao energija, je li kao vječno vraćanje jednako, svaki se put javlja biće kao biće u svjetlu bitka. Posvuda se, ukoliko metafizika predočuje biće, rasvjetlio bitak. Bitak je dospio u jednu neprikrivenost. Donosi li i kako bitak sa sobom takovu neprikrivenost, je li i kako se pače on sam prinosi u metafiziku i kao metafizika, ostaje zastrta.“ („Što je metafizika?“).

Upravo tako ide u „zalet u zaljev u povijest“ (Krmek). I to postaje pjesničkom figurativnošću i sama povijest. Tako poetologija kroz pjesništvo slaže i nastavak i nestanak - „Iz očiju nestaje zemlja“ (II.). „Uzmješali se nebo / I morska pučina“ (Krmek- II.)... „Hoću li uspjjeti isplivati“ „Hoće li me toliki svetcii / Dopratiti žuđenoj obali“ ... „U strahu su velike oči“ (Krmek).

Mnoštvo upita, a na temelju pitanja „Što je to filozofija“ i „Što je život“ nema konačnog odgovora! Ako je filozofija apstraktna - kako doprijeti do vrelišta bitka - a proučava „ljudsku egzistenciju“- onda je i ljudska egzistencija apstraktna, općenita???!!! A ljudsko pojedinačno biće koje reflektira pojedinca „čovjeka“?! Što je s tim?

V.

*„Kad stanem na svoju zemlju
U središtu sam svijeta
Zgrčenim prstima zgrabim pregršt*

*Pa ju osušnu
Prašinastu raskrivenu
Propuštam međ prstima*

*I pitam se jesam li ja u zemlji
Ili je zemlja u meni
Jer sve što uistinu posjedujem*

Šaka je zemlje

(Krmek)

Neka mi netko kaže da čovjek nije svemir (ne-sve/mir) i da se ziba kao „šaka zemlje“; kao zemlja i sva svemirska tijela koja su u stroju svagdanje mijene - dakle: kozmos; no, kozmos je mir, red, harmonija; sfairos – savršenstvo lopte; a onda bi čovjeka prisposodobili kao nemirni, košmarni svemir. Ali čovjek muči o „bitku u biti svijeta“ (Heidegger - da nije čovjeka ne bismo znali za biće; ni za bitak; ni za tehniku; ni za brojne „pametne instrumente (tehnologiju)“...

Naš pjesnik još dodaje filozofsko-poetički diakrom „sadašnjost nema budućnost“ - bjelodano umna filozofija života od antičkih vremena do Eliota; do sadašnjosti - Kada kažemo „budućnost“, ta riječ je već prošla (prošlost). Vrijeme je apstraktno - konvencionalno vrijeme je „stvar“ dogovora! Ali vječnost je tu - prostor-vremenita - i širi se u oba konteksta - dok jednoga dana ne nestane!

(VIII).

*Prošlost je mrtva ćutim u zraku
Opatinjena vlastita baština
Odlascima otekla i podbula
(Krmek)*

Prošlost je mrtva - to je jasno; a tko će je oživjeti, oprispodobiti „stoljetni san“ - „brod života, razdrobljen, izmravljen“ (Krmek). Sama sloboda pliva u riječima; plovdba nedovršena...

„Jedino me još od svega zanosi riječ sloboda. Smatram tu riječ sposobnom da neograničeno održava mojoj jedinoj legiti-

mnoj težnji. Među toliko nemilosti koje posjedujemo moramo itekako priznati da nam je ostavljena najveća sloboda duha.“ (A. Bréton; „Manifeste du surrealisme“ - 1924.).

„Čekam izgubljen brod / nepomirljiv prazavičajac?“ (Krmek). To je ta patnja? Izgubljena, plutajuća od pradavnina - ona je naša obitelj; naša kuća i kućište, naš zavičaj i zavičajnost - ona je naša Domaja, Domovina. *Patria nostra* izgubljena plutajuća od pradavnina, ona je naša obitelj, kućište i kuća - zavičaj i zavičajnost - ona je naša Domaja!

„Čitao sam pjesnika čija su slova od mora / Slova od istine / Čija nesreća bi neizbježna“ ...

„Bio je dijete žala / Imao je obitelj i Domovinu“ ...

- Čekao sam i čekao; danas viju i biju vukovi koji su opustošili Domovinu - pogledajte; ozrcalite „Zaljev hrvatskih svetaca“; bijeli plašt i plavu pučinu - riječi Viktora Vide!

Krmek nam to opetuje - da nikada ne zaboravimo svoj korijen, svoje plavetno more i nebo; svoju zemlju krvavo pozlaćenu i to barem dvostruko ustoličenom Vidinom krvlju - koju je morao (nečastivo) prosuti kao osvjedočeni katolik.

Ako nas nisu ubili, tjerali su nas da to sami učinimo.

Hrvatska kao svemirski prosuta; eliptično i koncentrično svira svemirsku harfu; svemirsku melodiju izgubljene i nikada pronađene hrvatske Atlantide. „Jezik vjetrova raste u pjev“ - jedan jedini stih kao najljepša pjesma može antologijski stajati u knjizi - još mu pridružimo: „Bešumno razlijeva i nadgljava / Zaravnjenom morskom plaveti“ (Krmek, XVI.).

Slavom sv. Tripuna odišu bokeljski valovi i ozemlje - Gospa od Škrpjela; hercegovačka sv. Ana - tu su stoljećima čupani korijeni - i gotovo nas iskorijeniše beskičmenjaci! „Ugledah sebe / Duboko pod sobom“ - u pomračini vidjeh „benediktinsku opatiju“ - potom mi se ukaza blažena Ozana Kotorska unutar četiri zida njezina životna prostora.

Gdje se to pjesnik osjeća sigurnim? „Zavlačim se dublje u krhki oklop samoće“ (XII.) - u toj pjesnikovoj školjci i beskraju

plavetnila pjesnik je siguran jer sve „Što čovjek sije to će i žeti“ (XXVI)! To je istinska izvjesnost - kristološka!

„U prepletanju psalma i molitve“ ...

„Mi slavimo njihovo uskrsnuće / Oslušujemo njihov pjev / Ne bi li i sebe jednom posvemirili.“ (XXVII.).

Kako se posvemiriti „Ponad nemirnoga mora“ - kako se uposebiti; pomiriti sa samim sobom... A kako tek u uzbrkanom svemiru - pomiriti otkucaje srca i otkucaje svemira! Samo u harmoniji svemira, a to je Logos! „Christianus Ego Sum“ Krist sam ja - to samo može izustiti Krist pomazanik - a možemo li ga slijediti??

(XXX.)

*Presit sam bola
I moja duša gola
Jede mi slova*

*Pretopljen crnilom
Opjesmih što ne mislih
Mislih što ne opjesmih*

*Moje slovo nije sijev
S grota okolnih uzvisina
Suzno je - hrana gromovima*

Ako ga se odrekнем ni ja ne postojim

Prapočelo - jedno koje se rastvara u dvoje; u mnoštvo te se vrati u Jedno - (jednotu) - nije riječ o dualizmu, o herezi - (Jedno je vrelo Platonove mistične filozofije) riječ je o Kristovim sljedbama; sljedbenicima koji se stapaju, spajaju; utapaju u Krista u svetoj euharistiji i Krist je obuhvatio svojom svemoći sve svoje vjernike; sljedbenike. Kristova sljedba je daleko od sekta!

Iz jednoga lijepoga - otvara se pogled na mnoštvenost lijepoga - onda nije vrijedna ta privlačnost jednomu; a oslobađa-

nje iz magije rađa široku filozofijsku dušu koja teži za svim; to je apstraktnost - pomalo i prstom erosa - to ide preko granice do požude to je iskustvena, općenitija sloboda; sloboda bez duha; zadobivanje supstancijalnosti i materijalnosti. Krmek se nije duboko unio u filozofiju poetike, niti u poetiku filozofije pa je izbjegao stranputice koje postavljaju u životu i kroza život zli duhovi (demoni, sotona)! U pjesmi:

(XXXI.)

U istočnom vrtu raskoš i pomrčina

Žali u suzviježđu

Ogledaju svoju osamu

Unoćeni krajolici

Zasjeli za bezvremenski

Stol izgnanstva

Tko će bdjeti istočnom zorom

Krilariti životnostnim pređama

Da rođene svoje pohodimo

Ili će se suziti svemir

XXXI. – „U istočnom vrtu raskoš i pomrčina“; osjetilni utjecaj martićevskoga poetotovstva (iz istoga su ozemlja) - pa „Zasjeli za bezvremenski / Stol izgnanstva.“ Odišu slavom sv. Tripuna i hrvatskih bokeljskih moreplovaca!

Rumeno istočno tvorstvo bdije nad isplakanom zorom, „suzit će svemir“ - to će kod Martića opjevati Kor djevojaka! Lijepi primjer poetotvornoga oksimorona - „Na mrtvoj straži / sveti Juraj i Gospa od Škrpjela“; „Ako ne čuvaš ono što imaš / Nikad ne ćeš imati / Ono što nemaš“ (XXXII.).

(XXXII.)

*Titanički potopljena prošlost
Runi se žižak svjetla
Sa žilavog branika Croatia Rubea*

*Utrnutost (ne)uspjela
Na mrtvoj straži
Sveti Juraj i Gospa od Škrpjela*

*Ako ne čuvaš ono što imaš
Nikad ne ćeš imati
Ono što nemaš*

Galija se kreće a iz porta ne će

„Htio bih otići nečujno / Ostaviti sve kako nađoh / Zaustavljeno“ (XXXIII.)... za sobom zatvoriti vrata i pozvati lingvostilistički oksimoron – „I čuj nepoznatih glasova / Koji ne mole što vole“ (XXXIII.)...

(XXXIII.)

*Htio bih otići nečujno
Ostaviti sve kako nađoh
Zaustavljeno*

*Kad se opet vratim
Da na zidu zavjetne crkvice
Osjetim titraj izmoljene molitve*

*Nipošto otvorena vrata
I čuj nepoznatih glasova
Koji ne mole što vole*

A gorko more triput sole

Kako se posvemiriti; kako se kristijanizirati – kako ući u utrobu svemira – proviriti u otkucaje srca svemira – i primiriti i prisposobiti svoje otkucaje srca sa svemirskim... Samo u Harmoniji – a to je LOGOS – Christianus Ego Sum / Krist sam ja – jer je ušao u mene svetom euharistijom! I grki ocat na križu nakon XXXIII. ljeta daju Kristu oni koji ne mole što vole!“

Potpunom duhovnom slobodom iskazati univerzalno (sveobuhvatno), topline - osobito pjesničko nagnuće - stanje ekstaze. Vatra nije magija šamana (kao kod M. Eliadea) - ona je temeljena strukturna bitka i sam bitak u prolaznosti (kod Heroklita), za razliku od statike elejskoga bitka - naš je pjesnik izbjegao te zamke - poetika vremenitosti (dizdarevska) je u bićevitom - u jeziku jezgrovitoga iskazivanja na užtrb deskripcije - to je poetski sanjani duh - duh dimenzije dobrog pjesništva. (Z. K.)

„Znak i označeno se izjednačuju tek u igrajućoj sferi zbilje života i pjesničke imaginacije. Tek u apsurd i s apsurdom dobivaju svoj identitet. Bilo da je riječ o oksimoronskom ili metafizičkom identitetu - epitet jednostavnosti govorenja i opetovanja riječi, slogova i stihova dovodi do višeslojnosti suzvučja i višeslojnosti utopističke ekvilibristike konstitucije teksta.“

(Z. Kordić).

Odziv zovu bokeljske muze

Ući u pjesničku misao, slično je kao ući u Boku kotorsku, u koloplet njezinih gradova i njihovih ulica, u povijest i u današnjnju stvarnost. To je zaljev uspomena i hrvatskih zavjeta, to je prostor mira i nemira, sveta baština. U poetskoj misli Ljube Krmeke Boka je kotorska privlačni krajolik koji se prostire ljudskom dušom, ona je odjek pjesničke nutrine, svetačke veličine i bolan uzdah izgubljene radosti. Boka je elegična, a nekada bješe puna ditirampske razigranosti; danas je pjev o njoj sličan epitafu, a još jučer ili prekjučer taj bi pjev bio poput himne.

Kao što je svojedobno Petar Hektorović krenuo na putovanje svojim zavičajem da bi se divio baštini i da bi uskliknuo: „(...) baščinu gledajuć, oh koli lipa je (...)“; tako i Ljubo Krmeke kreće ususret zaljevu hrvatskih svetaca, svetoj Boki kotorskoj, kako bi prošao njome u duhu i u pjesmi, spominjući se svega što bje i što bi još moglo biti, ali za razliku od Hektorovića, kojemu ribari pjevaju zanosne bugarštice i kazuju zagonetke i poslovice, pjesnik Krmeke putuje krajobrazima duha sam, a „(...) kako je teško biti sam (...)“ uči nas Tin Ujević u pjesmi *Svakidašnja jadikovka*, on sam iz svoje pjesničke misli izvlači poslovične zaključke, sentence koje mu nameće životna stvarnost.

Pjesnik već u naslovu poeme naglašava da je Boka *Patria nostra*, ona je bila i ostala nadahnuće mnogima. Državne granice su u jednome povijesnom trenutku ovdje i ondje, ali duhovne su granice puno šire; domovina je u srcu, kako zapisa slavni Kranjčević – „ (...) ja domovinu imam, tek u srcu je nosim (...)“; a ako je domovina u srcu, onda je ona uvijek s nama, ona je i u misli, i u riječi, i u pjesmi. Ma koliko bila ugrožena ona tvorna domovina, ova u srcu uvijek je slobodna, kao misao

i kao pjesma. Stoga se misao i kod Ljube Krmeka slila u poemu, u produhovljene tercete s poentiranim stihom u kojemu je zbijena ne samo pjesnička poruka, nego i ljubav, i misao, i spoznaja, i radost, i žalost.

Upravo je svijest o žalosti u koju je upala pjesnička duša kada se sjetila Boke kotorske kakva je nekada bila i kada ju je usporedila s ovom kakva je sada, izazvala i poetsku misao koja se javila stihom, a stih se razlio u strofu, strofa se uplela u pjesmu, a pjesma u poemu pa je nastao plašt kojim se ovio pjesnik na svojem pohodu Boki:

*Pozvao me je Plač
Pun tihanih napjeva
Ispod namreškane plaveti (II.)*

U poemi *Patria nostra* začuo se govor kamena i odjeknuo je jezik krvi; kamen je i nositelj životne snage i svjedok postojanja, i građevni je materijal za kuću, kao što je i jezik građevni materijal za jezičnu kuću, za poemu; kamen je i tvrdac u kojemu su utisnuta slova na nadgrobnim spomenicima, a i ona svjedoče o nekadašnjem postojanju, o životu na kamenu i s kamenom, o jeziku koji je s njima u kamenu zabilježen. Jezik je, ne zaboravimo, jednim od najvažnijih identitetskih uporišta, on je naš bitak i naše čuvstvo, on je, kako zapisa Wilhelm von Humboldt, naša prava domovina. Jezik i zemlja – to su dva čovjekova uporišta, to su njegova skloništa i utočišta. Toga je svjestan i pjesnik kada bilježi:

*Kad stanem na svoju zemlju
U središtu sam svijeta (V.)*

Biti na svome, znači biti slobodan, biti u miru. Zaista, mir je neprocjenjiv božanski dar i on se uživa tamo gdje se čovjek osjeća dobro, gdje se osjeća sigurnim. Ljubo se Krmek ponaj-

prije osjeća sigurnim u stihu kojim ispisuje svoje osjećaje i misli, dobro se on osjeća u riječi, u pjesmi.

Zagledan u ljepotu Boke kotorske, pjesnik osjeća ritam mora, a to je zapravo ritam života, ono iskonsko što čovjeka povezuje sa svemirom. More i kamen, i zemlja i čovjek tvore jedinstvo. U tom jedinstvu odzvanja riječ, ona izgovorena kao i ona neizgovorena, ona koja odjekuje u ljudskoj nutrini, u tišini. Ta je riječ, zapravo, najvažnija. Tko nju zna oslušnuti, taj može dosegnuti plodove duha. To nije dano svima, nego samo pjesnicima i onima koji razumiju poeziju.

Boka kotorska je puna sunca, puna bljeska, ali je prepuna i uzdaha i praznine. Pjesnik nas i na to upozorava kada kaže:

*Iz koncerta ljudskih glasova
Osluškujem one
Kojih zapravo i nema (XIV.)*

U tišini i praznini odjekuje ritam srca za tu našu povijesnu krasoticu, za zavičaj naših svetaca, za sveticu i miljenicu, za Boku. I ti glasovi kojih više nema još uvijek odjekuju Bokom kotorskom, miješaju se s njezinim krajolikom, uzdišu na njezinu kamenu, pjevaju pjesme o bokeljskoj mornarici, o slavnim vremenima, o onima kojih više nema. Ti su glasovi i elegični i epitafni, i ditirampski i himnični. Sliveni su u poemu, u djelo *Patria nostra*, u svjedočanstvo o prostranstvima srca, o domovini koja se u srce skrila, o baštini koja je toliko lijepa da ju je teško gledati, a o njoj ne propjevati. Ljubo se Krmek, gledajući krajolik svoje duše u kojemu je pronašao sliku povijesnog hrvatskog svetačkog krajolika, odazvao zovu bokeljskih muza i uskliknuo je u slavu mira, slobode i ljepote, u slavu poezije. Tako je nastala poema *Patria nostra*.

Jedna drukčija Boka

Što sam god stariji, to mi se vrijeme za čitanje iz užitka ili zbog ispunjavanja razdoblja dokolice sve više krati i sve češće svodi na neko nenadano putovanje i primirje od obveza koje obično obuhvati nekoliko rasutih ljetnih tjedana, obično u srpnju i kolovozu, a uz malo sreće ulovi se koji dan mira i u rujnu. Kako slučajnosti nema, koncem su mi ovoljetne uvjetne kazne (kako zovem razdoblje kad više nisam na odmoru, ali sam i dalje izvan ureda) u ruke prispile dvije knjige koje kupih još za studentskih dana: *Eseji o starima i novijim* Marina Franičevića i *Dubrovački eseji i zapisi* Slobodana Prosperova Novaka. Čitajući ih uz more i sljubljujući se po tko zna koji put sa starim piscima hrvatskim u razdoblju predjesenskoga sfumata, kad se sve boje, vrelomu moru i toplu zraku unatoč, pomalo slijevaju u sivu, nekako sam i sebi olakšavao konačan odlazak na sjever nakon dugoga i vreloga ljeta ne mogavši si nikako posvijestiti gdje sam to još, i to nedavno, oćutio patinu starine i vonj rukopisa koji su se duboko uvukli u kuće i suhozide građene od sivca. Morio me taj blagi nespokoj nekoliko tjedana, sve dok u ruke nisam uzeo rukopis poeme *Patria nostra* Ljube Krmeka.

Nekoga bi tko ne poznaje pjesništvo Ljube Krmeka, a razmjerno je upućen u srednjostrujaški pravac suvremenoga hrvatskog pjesništva, dakle onoga kojemu je hrvatska književnost izvan nekoliko poznatih časopisa i većih hrvatskih gradova nepoznata, jamačno iznenadila već sama forma poeme i potraga za uporištem u hrvatskoj (ne samo književnoj) baštini. Međutim, novo će djelo toga hrvatskoga književnika s ruba vjerovatno iznenaditi i one koji su upućeniji u njegov opus možda manje stilom (jer nađe se tu krmekovskih *poslovidica* i efektnih poanta), a više odmakom od bukoličkih prostranstava Humi-

ne i mitskih Morina, svojevrsnoga hercegovačkog Olimpa, i male noćne muzike koja kao da je skinuta s kamenih spavača na kojima „vrijeme i prostor zasjedaju na stolici zemaljskoj“. Krmek je, naime, u svojoj novoj poemi na svojevrsnomu hodočasničkom putovanju, i kroz vrijeme i kroz prostor, Bokom kotorskom podijeljenom u 33 cjeline koje simboliziraju broj Kristovih godina. To ga je u nekoj vrsti moje mentalne knjižnice povezalno s *Piligrinom*, zagonetnim i nedovršenim spjevom napisanim vjerojatno na kraju dugoga životnog puta Mavra Vetranovića (1482. – 1576.), također književnika s ruba, ruba srednjovjekovlja i renesanse.

Svoj hodočasnički put kroz prostor i vrijeme Krmek otpočinje stihovima *Zalet u zaljev u povijest / U nepresahnuti život / Koji ne utrnu zbog svoje žilavosti*, a tijekom njega će se spomenuti bokeljskih svetaca, ali i članova društva mrtvih pjesnika, Hercegovca Anđelka Vuletića (čijemu će devetomu čudu na istoku suprotstaviti stihove Dine Merlina) i Bokelja Viktora Vide (kojega će upisati u prastaru molitvu svetomu Vidu), susrest će se i s braćom Mortešićima, pronalaznicima glasovite slike Bogorodice na jednoj od surih hridi današnjega otočića Gospe od Škrpjela, obači mnoga bitna mjesta „sa žilavoga branika Croatiae Rubae“ (koju je još Peraštanin Andrija Balović polovicom XVIII. stoljeća nazivao domovinom), podsjetiti čitatelja na Bokeljsku mornaricu, Tripundan (koji se slavi i u Krmekovu ishodištu Drijenu, a Krmekovići se spominju u katorskim notarskim knjigama iz XIV. stoljeća), Fašinadu i ljepotu dobrotske čipke te pohoditi „opravnije“ kuće i palace s njihovim saločama. Cjelokupno će putovanje provesti u promatranju opreke između starosjedilačkoga i došljačkoga, opreke koja se ogleda u antitezi tišine i buke, kulturnoga ožiljka i gorštačke pete te onih koji su povili pleća i onih koji pojedoš prezinena, a sve u potrazi za onima „kojih zapravo i nema“ dok promatra „more tuđih lica“, one koji ištu tuđe i „sadašnjost koja nema budućnost“. Tijekom toga promatranja s jedne strane pjesnik

iznosi, poput srednjovjekovnoga putnika, katalog vlastita znanja i neispisane povijesti (*Iscrvotočen brod života / Razdrobljen izmravljen / Nepopisan neumuzejen*), a s druge strane kao promatrač i „slučajnik“ istražuje koliko „Zaljev (ne) živi svojim životom“ (jer *Nije lako živjeti / U sjeni tuđe radosti*) „dok vrijeme lagano jede istinu“ i dok se „sve kreće, a sve stoji“. Ipak, „ko onaj koji iz Hrvatske valjda dolazi našu Veroniku zreti“ Krmek se nada da možda još i nije sve dokrajčeno, da „Drugi“ nikad neće imati ono što nema te da pri povratku pjesnik neće naići „na otvorena vrata i čuj nepoznatih glasova koji ne mole što vole, a gorko more triput sole“.

Krmekova Boka, dakle, nije Boka zaljubljena krajoličara (kako je pejzažiste prekrasno prezvao Slaven Perović) ili poetskoga kroničara (kakav je, primjerice, bio nedavno preminuli Gracija Marović), bio on domaći čovjek ili „slučajnik“, ona je mitski i stvarni prostor pretrujen, u maniri čižekovske Boke kao trnove krune, „hrvatolovkama“, neka vrsta bokeljske poetske povijesti sa strane. Povijest je to koju je napisao promatrač koji njezinu rubnost ćuti ponajprije zato što i sam potječe s nešto sjeverozapadnijega ruba, s ruba kojega su stoljeća također nagrizla i koji također živi u iščekivanju uskrsnuća. *Patria nostra* je poema koja leži negdje na pola puta između domoljublja i domotužja (Nisu li bliskozvučne sveze *Patria nostra* i *Pater noster*?), poetskoga lucidra i peregrinacijskoga epa, tuženja (koje kao da ište da se prikaže *prisvitloj gospodi zagrebskoj*) i evanđelja nade, poema iz koje dopire vapijući glas skrušena grešnika i čvrste poruke nepokolobljivoga borca, poema koji nosi snažnu poruku da nam nikad kao danas nije trebalo više nade i uvjeravanja da nismo sami jer *duša gine od tišine*.

Ponad nemirnog mora

Slučajnik / Putnik / Namjernik

– Pogled na Boku, našu Partria nostra Ljube Krmeka

Ljubo Krmek je samo dvaput u svom dosadašnjem životnom putovanju putovao do Boke kotorske - prvi put prije Domovinskog rata, a drugi nema tome nešto više od godinu dana. Tek u jednom danu, tek u nekoliko sati.

Njemu, kao vrsnom poeti, dokazanom u svim njegovim zapisima i pjesmama, koji u samo nekoliko riječi pronađe mnogo detalja i pribilježi onu bit značenja, ekspresiju onoga što se osjeti u pogledu i emociji, i to je bilo dovoljno za pisanje ovog predivnog zapisa - poeme stiha koji govori malo i škrto riječima, ali puno porukom i osjećajem. Već prvi stihovi, od njih upravo i s razlogom brojkom 33, to nam poručuju, zapisuje *“Zalet u zaljev u povijest / U nepresahnuti život / Koji ne utruu zbog svoje žilavosti”*.

Dovoljno i izazovno da nas svojim jednodnevnim *zaletom* uvede u mitsku, prirodno nadnaravnu, skoro pa neopisivu Boku kotorsku, na svoj poetski način, kao slučajnik, ali i putnik i iskreni namjernik, te ponovno tek u nekoliko riječi opisuje gdje je došao i što je vidio, *“Iz očiju nestaje zemlja / Uzmiješali se nebo / I morska pučina”*.

Boka ga je fascinirala, skenirao je kao iskreni poeta svaki detalj; ljude, kuće, svetišta, more, tražio je svaki djelić povijesti, pomalo *“Začuđen zapleten zapaučen”* pronalazeći iznova neke nove riječi i vraćajući nam u svoje stihove neke zaboravljene izraze, po čemu ga i poznajemo kao sjajnog pjesnika, bilježeći ovu malu igru riječi na jednom od nekoliko stihova na kraju većine od 33 svoja stiha, kao neki komentar ili čak i poruku, pa i pouku, nama čitateljima.

Dogodio mu se pritom drugom susretu s tom neizrecivom ljepotom prirode i povijesti iskreni šok oduševljenja, emotivan spoj ponosa, prkosa, ali i tuge i bijesa, viđenim i začuđeno, zapleteno i zapaučeno to sve svojim pjesničkim detaljem ispisanim u riječima koje čitamo, bilježi kako “*Osluškujem one / Kojih zapravo i nema*”, osjeća da “*Nije lako živjeti / U sjenci tuđe radosti*”.

U svojim završnim, a katkad i uvodnim stihovima, porukama ili poukama daje završnu ili uvodnu misao. “*Vremena radovanja smijeniše nadanja*”, jedna je od uvodnih, a od završnih izdvajam “*Sliježu se stoljeća u tvrdoću*”, ili “*Dok vrijeme lagano jede istinu*”, a tu je možda i najbolnija, pomalo ritmična, kojoj nema kraja “*More tuđih lica lica lica*”!

Nakon oduševljenja viđenim: kulturom, svetištima, kapelicama i crkvama, poviješću koja ostavlja u nama ponos i osjećaj *Patria nostra*, nakon toga dolazi i tuga, bol, jer “*Lagano struje vremena / Kroz pukotine zakračunatih vrata / Ljudskih tragova i opraznijelih kuća*”. Ostali su neizbrisivi tragovi, činjenice povijesti, kultura kojoj pripadamo, sve je tu oko njega, ali i njegov upit “*Stojim u tišini / Jesam li došao stajati kasno*”?

“*Čemu slova i koga briga / Vičem a ne čujem svoj glas*”, viknut će Ljubo u ovom stihu i nama i sebi, pitat će i nas i sebe: “*Možda još i nije sve dokrajčeno*” u jednom od onih njegovih završnih poruka ili pouka! Nama koji iskreno i s oduševljenjem čitamo ovaj njegov poetsko emotivni jednodnevni put Bokom.

“*Ako ga se odreknem, ni ja ne postojim*” ponovit će nam još jednom, onim čime jedino i može, svojim stihom, predivnim, jasnim, emotivnim, nadahnutim, ali i tužnim. Njegovim najboljim oruđem u borbi za ljubav, ali i iskazivanje tuge prema dijelu naše *Patria nostre*, dijelu koji pomalo nestaje na samom rubu naše povijesti. U pokušaju spašavanja, ako se još ponešto i može spasiti u ova današnja vremena, Ljubo na kraju ovog svog epsko-poetskog putovanja, u ovoj svojoj poemi ljubavi i tuge, tek nam svojim stihom poručuje “*Htio bih otići nečujno*”

/ Ostaviti sve kako nađoh / Zaustavljeno". Zaustaviti barem na tren, dok se čitaju njegovi stihovi, a naše misli s njima odlaze do Boke šetajući vječnom Patria nostrum.

Čin sputanih ruku

Unutarnji i vanjski pejzaži prizivaju naslov ove Tinove pjesme. Ljubo Krmek zatekne nas često nekom svojom iznenađajnicom. Pokoju riječ tako skuje da je jedva prepoznamo tako uljepšanu. Bude joj drukčije izveden stas. Niže se oda za odom i nastaje poema. Kratke ode, ali prijeđene velike daljine. Iz nemira u nemir, iz mira mir ode u svemir – nama ostane NE. Pjesnik Boku kotorsku još gleda kao svoju otuđenu domovinu i baštinu. Čin sputanih ruku uzesimo za naslov jer i Isus je bio vezan. Crvena Hrvatska ne počinje u Boki – u njoj je možda opustošeno srce Croatiae Rubee. Ipak Gospa od Škrpjela i Sveti Juraj – k'o dva su oka u kojima se ogleda prošlost i stanuje sadašnjost.

Ode izgledaju krhko i lomno – čuvstva teško prolaze kroz ključanicu. Ključanicu između bivšeg i budućeg – sada. Nitko nam ne može oduzeti budućnost jer ona još živi od prošlosti. Ukotvljen viđenim ipak uspijeva transcendirati granice iza kojih ne možeš imati iskustvo. Do onkraja koji nadilazi granice iskustva. Tko to može bolje od pjesnika i slikara? Samo bez znanstvenih teorija, molim!

Ipak je stigao tamo gdje je mislio da nikad neće doći. Da ga tamo više nikad neće biti. Unutarnji i vanjski pejzaži izmjenjuju se. Što učiniti? Jesam li dostojan ići naprijed kad se već ne mogu vratiti? Šutnja. Pojedoše nam prezimena. Kaže pjesnik. Što misli, ne upjesmih. Što upjesmih, nisam mislio. To je ono kad se pomiješaju fizika i metafizika. Dvije knjige – čas čitaš jednu, čas drugu.

Gruda zemlje što sipi kroz prste – crno pod noktom – posljednja postojbina – reče Hrvoje Pejaković. Ako ne čuvaš ono što imaš, nećeš imati to što nemaš. Opet Krmek. Mudroslovlje već – ne samo poetika.

Ove pjesme su na trenutke buncajuće molitvene ode i zato se mogu čitati ponovno – poput neočekivanih obrazaca. 33 ih je kao 33 Isusovih godišća. 33 proljeća. Nećemo biti poput onih koji gorko more tripot sole – opet pjesnikove riječi. On ih se ne može odreći, veli, jer onda ni njega ne bi bilo jer bez njih ne postoji. Što se čeka??! Uskrsnuće? Da, ali prije toga muka i smrt. Pjesnik nije htio ići dalje, a čitatelju i gledatelju dano je birati vječnu smrt ili vječni život. Zato su tu slike Ernesta Markote da nam pomognu – uskrsnuti. A i mi poput pjesnika ispisujemo svoj čin sputanih ruku. CHRIATIANUS EGO SUM. Aleluja!

Viktor Vida je rekao da kad neprijatelji umru prijeđu k nama. Postanu prijatelji. On je pošao ususret smrti da što prije dođe k dobrom Gospodinu. Zasljepljujući udarac i sad zaboli onu koja bdije. Ostaje slika – mama u zasljepljujućoj bijeloj haljini dolazi sa zlačanih žala.

Pjesnik je posudio svoje oči Viktoru Vidi. Slikar je poklonio boje crnobijelom svijetu.

Oživjesmo!

***Patria nostra* kao Bachova Umjetnost fuge**

Kad bi poema *Patria nostra* imala svoj glazbeni prijevod, nesumnjivo bi to bila Bachova *Umjetnost fuge*: kompozicijski uravnotežena, ali prepuna suprotnosti. Enigmatična, slikovita, uzbudljiva, ali nadasve nujna, nostalgična. Istinu *Patrije* kao da sviraju Bachove flaute, violine i čela: „(...) čini ti se da si našao istinu; jasnu, određenu, očiglednu (...) trijumfalno je držiš, no ona isklizne iz tvog shvaćanja.“

Od prvoga stiha autor tka poetiziranu povijest, u kojoj se svaki prizor, svaka slika, svaki zvuk i miris nanovo rađaju iz sjećanja te se posadašnjuju hipnotičkom snagom jezika; a to je jezik kojega samo Ljubo Krmek može nadomisliti, to su njegove robusne poglagoljene imenice, to su njegovi rogotatni posložnjeni pridjevi, to je ritam prkosa „žilavog života“. Svaki se dio ove poeme može razumijevati kao simbolički potentna zasebna lirska minijatura, svaka nosi zaseban prolog i epilog; no raznolikosti se njezina značenja (raz)otkrivaju tek u cjelini, mogućnosti se njezina čitanja multipliciraju, od poetiziranoga putopisa do alegorije.

Lirski subjekt ove *stihovne fuge*, kako i proizlazi iz izvornoga značenja te latinske riječi, istodobno *leti k* nečemu i *bježi od* nečega; on je u prostoru u kojemu se sve kreće, a sve stoji; u jednom vremenu i svakom vremenu, u *mythosu* i *logosu*, u međusvijetu zemlje, neba i mora, živih i mrtvih.

U relativno ustaljenoj kompoziciji, od tri tercine i jednoga monostiha, osobitu će pažnju privući mogućnost da se spomenuti jednostisti brikolažno povežu te tako čitatelja upute na smjerove rješavanja rebusa jedne burne povijesti: uspomene, strah, križ, more, svemir, zemlja, tuđina, pleme, stoljeća, samoća. Takvim asocijativnim nizanjem ova poema može ostvariti

svoju „horizontalnu“, odnosno „fabulativnu“ logiku, pri čemu se brišu granice između stvarnoga i snovitoga, povijesnoga i domaštanoga, ali i uputiti na vertikalni ustroj svijeta, svijest o onomu što je *ispod* i *iznad* površine, putanju na kojoj se lirski subjekt kognitivno usložnjava.

„*Plačem pozvan*“ on zaranja ispod da bi vidio iznad, zatvara uši da bi čuo, gleda nevidljivo, oživljuje mrtvo; i svu je snagu ritma, svu dramatičnost Ljubo Krmek, *pjesnički Bach*, u ovoj poemi udahnuo upravo kroz kontrapunkt; od *titaničkoga potopljenja* do konačnoga *posvemirenja*.

LJUBO KRMEK je rođen 22. ožujka 1969. u Čapljini. Osnovnu školu pohađao je u Hutovu, a Željezničku tehničku školu u Sarajevu. Radi kao prometnik vlakova u Pločama. Pjesme, priče i drame su mu objavljivane u više listova, časopisa, zbornika i antologija u BiH i RH. Jedan je od pokretača lista *Vrutak* Društva prijatelja starina Hutovo, koji je izašao u jedanaest brojeva. Član je DHK, DHKHB (gdje je u više mandata bio član Upravnog odbora). Bio je predsjednik Južnohrvatskog ogranka DHK od 2016. do 2019. Član je i Matice hrvatske Stolac. Pokrenuo je više književnih manifestacija u Bosni i Hercegovini (*Rijek iz kamena* u Počitelju; *Grgurovi hukovi* u Ravnom; *Vidoška pjesnička noć* u Stocu) i Republici Hrvatskoj (*Međudržavni susret hrvatske književnosti*). Urednik je mnogih knjiga i brošura. Svojevremeno je bio suradnik *Hrvatskog slova*, tjednika za kulturu u Republici Hrvatskoj, gdje je izvješćivao o kulturnim zbivanjima u Hercegovini i dolini Neretve. Za svoje pjesništvo nagrađen je nagradama: 2010. "Dubravko Horvatić"; 2017. „Kula“ i 2017. „Antun Branko Šimić“. Za svoj rad na kulturnom polju Matica hrvatska Stolac dodijelila mu je *Pri-znanje 2022*.

Objavljena djela: *Milogledi* (pjesme), Matica hrvatska Ploče, Ploče, 1999.; *Višeglasje* (pjesme), Matica hrvatska Stolac, Stolac, 2001.; *Humljanke* (pjesme), Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne, Mostar – Založba kralja Tomislava Čapljina, Mostar – Čapljina, 2008.; *Ibalo balo* (pjesme) Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne, Mostar - Založba kralja Tomislava Čapljina, Mostar – Čapljina, 2009.; *Grudina* (pjesme), HKZ – Hrvatsko slovo, Zagreb, 2012.; *Drijen* (pjesme), Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne, Mostar – Matica hrvatska Stolac, Mostar, 2013.; *Neretvanski dobnik* (kolumne),

HKZ – Hrvatsko slovo, Zagreb, 2013.; *Iz Humske zemlje, Knjiga prva* (povijesno-prozni zapisci), Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne, Mostar, 2013.; *Hrvatsko pjesništvo Donje Hercegovine* – Humski zbornik XVI., Matica hrvatska Stolac, Stolac, 2014.; *Zadom* (pjesme), Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne – Matica hrvatska Stolac, Mostar-Stolac, 2015.; *Morine, priče iz Humine* (proza), Matica hrvatska Stolac – Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne, Mostar-Stolac; *(P)ogledi s dimnjaka* (autobiografski zapisci), Matica hrvatska Stolac, Stolac, 2015.; *Iz Humske zemlje, Knjiga druga* (povijesno-prozni zapisci), Matica hrvatska Stolac - Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne, Stolac - Mostar, 2016.; *Ram* (pjesme), Matica hrvatska Stolac - Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne, Stolac - Mostar, 2018.; *Hrvatosauri* (pjesme), Matica hrvatska Stolac - Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne, Stolac - Mostar, 2021.; *Mukline* (pjesme), Matica hrvatska Stolac, Stolac, 2023.

KAZALO

I.	7
II.	8
III.	9
IV.	10
V.	11
VI.	13
VII.	14
VIII.	15
IX.	16
X.	17
XI.	19
XII.	20
XIII.	21
XIV.	22
XV.	23
XVI.	25
XVII.	26
XVIII.	27
XIX.	28
XX.	29
XXI.	31
XXII.	32
XXIII.	33
XXIV.	34
XXV.	35
XXVI.	37
XXVII.	38
XXVIII.	39
XXIX.	40
XXX.	41

XXXI.	43
XXXII.	44
XXXIII.	45
recenzije	
Dr. sc. Marina Kljajo-Radić	
Poemična domovinska molitva	48
Tomislav Žigmanov	
Poetska krma Krmeka u Kotorskom zaljevu ukotvljena motri na sadržaje te naše Zemlje	52
Dr. sc. Zdravko Kordić	
Uz poemu Ljube Krmeka – <i>Patria nostra</i>	55
Mato Nedić	
Odziv zovu bokeljske muze	65
Dr. sc. Domagoj Vidović	
Jedna drukčija Boka	68
Boris Njavro	
Ponad nemirnog mora	71
Božica Zoko	
Čin sputanih ruku	74
Dr. sc. Tina Laco	
<i>Patria nostra</i> kao Bachova <i>Umjetnost fuge</i>	76
Životopis	78

Zahvaljujem na potpori:
Federalnom Ministarstvu kulture i športa,
Ministarstvu Civilnih poslova Bosne i Hercegovine
i gospodinu Grgi Tapaloviću.